

A NEMZETEK ÉS NEMZETISÉGEK NYELVÉNEK ÉS
ÍRÁSÁNAK EGYENRANGÚSÁGA AZ
IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSI SZERVEK ELŐTTI
ELJÁRÁSBAN

Nálunk a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúsága a dolgozónak és a polgárnak az öniszervezésre való elidegeníthetetlen joga alapján érvényesül.

A nemzetek és nemzetiségek egyenjogúságának fontos eleme a nemzetek és nemzetiségek nyelvének és írásának egyenrangúsága.¹ Ez az egyenjogúság a dolgozónak és polgárnak a szocializmusépítés társadalmi folyamatába való teljes bekapcsolódásában jut kifejezésre.

Az egyenjogúságot, s vele együtt az egyenrangú nyelvhasználatot is, a népfelszabadító háborúban alapoztuk meg. A Jugoszláv Kommunista Párt és a népi hatalmi szervek a lenini elvvel összhangban láttak hozzá a hazánkban élő nemzetek és nemzetiségek nyelvének és írásának rendezéséhez. A népi hatalmi szervek dokumentumai (az AVNOJ határozatának 4. pontja) előírnyozzák, hogy a Jugoszlávia területén élő nemzeti kisebbségek számára biztosítva lesz valamennyi nemzetiségi jog, s ezzel együtt nyelvük és írásuk egyenrangúsága is. Ezt az elvet a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság 1946. évi, első alkotmánya annak előírnyozásával szabályozza, hogy a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság területén élő nemzeti kisebbségek kulturális fejlődésük védelmére és anyanyelvük szabad használatára vonatkozó jogokat élveznek.

Az összes későbbi legfelsőbb jogi aktusok szabályozták ezt a kérdést: az 1953. évi alkotmánytörvény, az 1963. évi alkotmány, a XIX. alkotmányfüggelék és végül az 1974. évi új alkotmány, valamint az összes köztársasági és tartományi alkotmány.

A nemzetek és nemzetiségek nyelvének és írásának egyenrangúságát a JSZSZK alkotmánya, a köztársaságok és a tartományok alkotmánya, a köztársasági és tartományi törvények, a községi statútumok, az öniszervezési érdekközösségek és közösségek öniszervezési általános aktusai, továbbá az állami szervek általános aktusai szabályozzák.

A JSZSZK alkotmányának 246. szakasza megállapítja, hogy a nemzetek és nemzetiségek nyelve és írása Jugoszlávia területén egyenrangú.

A nemzetek és nemzetiségek egyenjogúságának elvéből kiindulva ez a rendelkezés a nemzetek és nemzetiségek nyelve és írása egyenrangúságának elvét szabályozza. Az alkotmány 171. szakasza megállapítja, hogy a nemzetiségieknek jogaik érvényesítésekor és kötelességeik teljesítésekor, továbbá az állami szervek és közhatalmi jogosítvánnyal rendelkező szervezetek előtti eljárásban, tehát az igazságszolgáltatási szervek előtt is jogukban áll anyanyelvüket és írásukat használni.

Vajdaság SZAT alkotmányának 5. szakasza szerint Vajdaság SZAT területén a szerbhorvát, a horvátszerb, a magyar, a szlovák, a román és a ruszin nyelv és írás egyenrangú. Az alkotmány 308. szakasza előírja, hogy a községi statútumok, továbbá a társultmunka-szervezetek és más öngazgatási szervezetek általános aktusai biztosítsák más nyelvek egyenrangúságát azokon a területeken, ahol a szóban forgó nyelveken beszélő nemzetekhez és nemzetiségekhez tartozók élnek.

Vajdaság Szocialista Autonóm Tartományban törvény szabályozza azt, hogy az állami szervek és a közhatalmi jogosítvánnyal rendelkező társadalmi szervek, szervezetek és közösségek, továbbá a kiemelt társadalmi érdekű tevékenységet folytató szervezetek és közösségek milyen módon biztosítják a nemzetek és nemzetiségek nyelvének egyenrangúságát.

A felsorolt szervek, szervezetek és közösségek a szerbhorvát, illetve a horvátszerb, a magyar, a szlovák, a román és a ruszin nyelv, továbbá mindazon nyelvek egyenrangúságát tiszteletben tartják, amelyeket a községi statútum egyenrangúként jelöl meg. A tartományi szervek, szervezetek és közösségek ugyancsak szem előtt tartják a felsorolt öt nyelv egyenrangúságát. A községi szervek, szervezetek és közösségek viszont azoknak a nyelveknek az egyenrangúságát kötelesek érvényesíteni, amelyeknek egyenrangúságát a községi statútum állapítja meg. Az újvidéki községi statútum például egyenrangú nyelvekként a szerbhorvát, illetve a horvátszerb, a magyar, a szlovák és a ruszin nyelvet irányozza elő. Pancsova község statútuma a Vajdaság SZAT alkotmányában előírnyozott öt egyenrangú nyelven kívül a macedón nyelvet is egyenrangúnak nyilvánítja.

A nyelvek egyenrangúságát az eljárás-vezetésben, a felekkel való szóbeli és írásbeli érintkezésben, a jogszabályok és más aktusok közzétételkor, a dolgozók és a polgárok érdekeit érintő hivatali és egyéb kiadványok kiadásakor és a polgárokat érintő adminisztráció vezetéskor is tiszteletben kell tartani.

A törvény különösen az eljárások vezetését dolgozza ki részletesen. Az eljárást azon a nyelven, illetve nyelveken kell vezetni, amelyeket a törvény, illetve a község statútuma egyenrangúnak irányoz elő, és amelyek használata mellett az eljárásban résztvevő felek nyilatkoznak. Az eljárást vezető hivatalos személy köteles tájékoztatni a feleket arról, hogy mely nyelvek egyenrangúak az eljárásban és megkérdezni, hogy mely

nyelven kívánnak az eljárásban részt venni. Az eljárás azonban, ha a felek úgy egyeznek meg, egyik nyelven is lefolytatható.

Ha a felek három vagy több nyelv mellett nyilatkoznak, s az eljárás vezetésére nem található olyan hivatalos személy, aki mindegyik nyelvet ismeri, az eljárást azon a nyelven kell lefolytatni, amelyik mellett a felek többsége nyilatkozik. Ha a felek többsége egyik nyelv mellett sem foglal állást, az eljárás nyelvét az a szerv, szervezet, illetve közösség állapítja meg, amely előtt az eljárás folyik. Azok a felek, akiknek nyelve nem egyenrangú, fordító útján vesznek részt az eljárásban. Az eljárási nyelv kiválasztását és megállapítási módját jegyzőkönyvbe kell foglalni.

A nemzetek és nemzetiségek nyelvének az igazságügyi szervek előtti eljárásban való egyenrangúságát a JSZSZK alkotmánya, a köztársasági és tartományi alkotmányok, valamint a szövetségi törvények külön is szabályozzák.²

A JSZSZK alkotmányának 214. szakasza szerint mindenki számára szavatolt jog, hogy a bíróság vagy más állami szerv, továbbá a közhatalmi jogosítvánnyal rendelkező társultmunka-szervezetek és a polgárok jogairól és kötelezettségeiről döntő egyéb öngazgatási szervezetek és közösségek előtti eljárásban a saját nyelvét használja, és hogy az eljárás folyamán anyanyelvén ismerkedjen meg a tényekkel.

Vajdaság SZAT alkotmányának 237. szakasza szintén előírnyozza: mindenkinek szavatolt joga, hogy a bíróság vagy egyéb olyan állami szerv előtti eljárásban, amely a polgárok jogairól és kötelezéseiről dönt, anyanyelvét használja, és hogy a tényekkel anyanyelvén ismerkedjék meg.

Rendkívül jelentős, hogy a nemzetek és nemzetiségek nyelvének és írásának egyenrangúságáról szóló elv az igazságügyi szervek előtt érvényesül, azoknak a jogoknak és kötelezéseknek jelentőségére és számára való tekintettel, amelyeket a dolgozók és a polgárok ezek előtt a szervek előtt érvényesítenek.

A bíróságok védelmezik a polgárok szabadságjogait és jogait, továbbá a dolgozók és az öngazgatási szervezetek és közösségek öngazgatási helyzetét, valamint biztosítják az alkotmányosságot és törvényességet, az öngazgatásügyi bíróságok viszont a társadalmi-gazdasági és más öngazgatási viszonyokból eredő, alkotmányban és törvényben megállapított jogvitát, valamint azokat a vitás kérdéseket hivatottak megoldani, amelyeket a dolgozók és a társultmunka-szervezetek rájuk bíznak. Az ügyészség a bűncselekményt és a törvényben megjelölt, egyes meghatározott büntetendő cselekmények elkövetőit üldözi és a társadalmi közönség érdekeit védelmezi, valamint az alkotmányosság és törvényesség védelmezése céljából jogi eszközöket alkalmaz.

Az egyenrangú nyelvhasználat érvényesítését az igazságszolgáltatási szervek előtt legrészletesebben A büntető eljárásról szóló törvény és A peres eljárásról szóló törvény³ dolgozza fel.

Ezek szerint a beadványokat, (vádirat, fellebbezés és egyebek) hazánk

nemzeteinek és nemzetiségeinek azon a nyelven kell betérjeszteni, amelyek a bíróságon hivatalosan használtak. Elfogadhatók ezenkívül más nyelven is, ha az összhangban van az alkotmánnyal, törvénnyel vagy a bíróság területére érvényes egyéb jogszabállyal.

Fölmerül a kérdés: Mikor köteles a fél arról nyilatkozni, hogy a büntető, a peres vagy egyéb bírósági eljárásban melyik nyelvet akarja használni.

A peres eljárásról szóló törvény 104. szakaszának rendelkezései szerint pl. a felperes álláspontjának a benyújtott vádirat nyelve tekinthető, a vádiratra adott válasz nyelve pedig az alperes álláspontját fejezi ki.

A gyakorlatban azonban sajátságos helyzet alakulhat ki. A beadványt leggyakrabban a fél nevében meghatalmazott ügyvéd nyújtja be, mégpedig nem a fél nyelven. Ezért a fél beadványának nyelve nem lehet irányadó a bíróság előtti nyelvhasználattal kapcsolatban.

A félnek a bírósági eljárásban való nyelvhasználatát a bírósággal való első érintkezéskor adott nyilatkozat határozza meg. A bíróság köteles minden felet felvilágosítani a nyelvhasználatra vonatkozó jogáról. A nem peres eljárás és a végrehajtási eljárás esetére is érvényes szabály, hogy a beadvány nyelvének nem kell azonosnak lennie az eljárás nyelvével, hanem a felek nyilatkozata alapján kell megállapítani.

A büntető eljárásban igen gyakran az első eljárási cselekmény a helyszínelés, amikor még nem is lehet tudni, ki a bűncselekmény elkövetője. Ekkor tehát még nem határozható meg az eljárás nyelve. Mivel a helyszínelést a vizsgálóbíró ejti meg, gyakran pedig egyik félként az ügyész is jelen van, így a helyszínelés rendszerint azon a nyelven történik, amelyet a vizsgálóbíró kijelöl, illetve azon a nyelven, amelyet a vizsgálóbíró ismer. Természetes, hogy ilyen esetben a helyszínelésről készült jegyzőkönyvet a vizsgálóbíró által kijelölt eljárási nyelven kell elkészíteni, tekintet nélkül arra, hogy később melyik nyelvet állapítják meg az eljárás nyelveként.⁴

Ha a terhelt ismert, s ha az ügyész azonnal a helyszínen kéri a vizsgálat lebonyolítását, akkor a vizsgálóbíró a terhelt első kihallgatásakor köteles felhívni figyelmét a nyelvhasználat jogára, amikor is megállapítják az eljárás nyelvét, amelyet az eljárás során végig használni kell. Ha a vizsgálóbíró az eljárás nyelvét akkor állapította meg, mielőtt a helyszínelési jegyzőkönyv elkészült, akkor a helyszínelésről szóló jegyzőkönyvet a megállapított eljárási nyelven kell készíteni, de ha ezt a nyelvet a vizsgálóbíró nem ismeri, akkor a helyszínelésről szóló jegyzőkönyvet azon a nyelven kell készíteni, amelyet a vizsgálóbíró ismer azzal, hogy a helyszínelésről készült jegyzőkönyvet utólagosan le kell fordítani az eljárás nyelvére. Természetes, hogy a helyszínelésen megállapított eljárási nyelv a végleges határozatig eljárási nyelv marad és később nem változtatható meg. Ilyen esetben az ügyész a vizsgálat során minden indítványt az eljárás nyelvén tesz és a vádiratot is azon a nyelven terjeszti be.

A közvetlen vádiratemelést az ügyész a község bármely egyenrangú nyelvén megteheti, az eljárási nyelvet azonban a vádlott első kihallgatásakor kell megállapítani.

Valamivel bonyolultabb a károsultnak panaszoskénti helyzete, mivel ő ügyfélként csak az eljárás azon szakaszában követelheti az eljárásnak meghatározott nyelven való vezetését, amelyben a bűnüldözést ő veszi át. Amikor ugyanis a károsult panaszosként veszi át a bűnüldözést, ha az ügyész az indítványt már elvetette, akkor még nem is folyt bűnvádi eljárás, tehát azt a nyelvet sem állapíthatták meg, amelyen az eljárást vezetni kell, így a károsult panaszoskénti beadványa (vizsgálat lefolytatási kérelme) már utal arra a nyelvre, amelyen az eljárást le kell folytatni, de mégis az eljárás nyelvét csak azon személy első kihallgatásán kell megállapítani, aki ellen a vizsgálat lefolytatása iránti kérelmet benyújtották. Amennyiben a károsult panaszosként közvetlen vádirat emelését indítványozza, akkor ugyanaz a helyzet, mint amikor az ügyész tesz ilyen indítványt. Ha azonban a károsult panaszosként az eljárás során (a vizsgálat folyamán, a vádirat emelése után vagy a főtárgyaláson) veszi át a bűnüldözést, amikor az eljárás nyelvét már megállapították, köteles a már megállapított nyelvet is átvenni, amelyen az eljárás addig folyt.

Van olyan vélemény is, hogy a büntető eljárás során az eljárás nyelve a főtárgyalás kezdetén megváltozhat, tekintet nélkül arra, hogy a vizsgálat folyamán melyik volt az eljárási nyelv. Ellentétes vélemény is van azonban, mely szerint a büntető eljárás során az eljárás nyelvét nem lehet elvileg megváltoztatni, mert a vizsgálat és a főtárgyalás egy és ugyanazon eljárás két stádiuma.⁵

Az eljárás nyelvének megváltoztatása ugyanis visszaélésekre adhatna alkalmat, márpedig a nyelvhasználati joggal való élés nem fajulhat visszaéléssé.

A bírósági eljárásokat tehát azon a nyelven, illetve nyelveken kell lefolytatni, amelyek a bíróságon hivatali nyelvként használatosak, valamint amelyek mellett a felek döntenek. Ha a főtárgyalás, illetve a bírósági eljárás nem az ügyfél, illetve az eljárás többi részvevőjének nyelvén folyik, akkor a tárgyaláson is fordítót kell alkalmazni, de mindazokat az okmányokat is le kell fordítani, amelyeket a tárgyaláson bizonyításra használnak fel.

A feleket és az eljárás többi részvevőjét tájékoztatni kell azon jogukról, hogy a bíróság előtt a saját nyelvüket használhatják. Ha pedig az általuk használt nyelv nem tartozik az egyenrangúak közé, akkor tolmács segítségét is igénybe vehetik. Le is mondhatnak a fordításra való jogukról, ha ismerik azt a nyelvet, amelyen az eljárás folyik.

Az idézéseket, határozatokat és más bírósági iratokat a bíróság a saját hivatali nyelvén küldi szét. Ha a bíróságon hivatali nyelvként nemzetiségi nyelv használatos, akkor a bírósági iratokat is ezen juttatják el azoknak a nemzetiségieknek, akiknek az eljárásban ezt a nyelvet hasz-

nálták. Ezen személyek követelhetik, hogy az iratokat az eljárás nyelvén juttassák el nekik.

A köztársaságok, illetve a tartományok különböző területéről való bíróságok együttműködésük során az illető bíróságon hivatali nyelvként használatos nyelven nyújtanak egymásnak jogsegélyt. Ha az irat nemzetiségi nyelven készült és olyan bíróságnak küldték meg, ahol ez a nemzetiségi nyelv nem ismeretes, akkor a fordítását is mellékelni kell, olyan nyelven, amely az iratot küldő bíróságon hivatali.

Ha a Vajdaság SZAT területén működő bíróságok határozatának végrehajtásáról van szó, többféle helyzet állhat elő. Ha a bírósági végrehajtásra váró határozatot azon a nyelven hozta meg, amely nincs hivatali használatban azon a bíróságon, ahol a határozatot végre kell hajtani, az esetben a végrehajtást eszközöző bíróság lefordítja a végrehajtási jogcímet hozó bíróság határozatát azon nyelvekre, amely azon a bíróságon hivatali nyelvként használatos, amely előtt a végrehajtást eszközölni kell. A végrehajtást az illető bíróságon használatos hivatali nyelven kell eszközölni. Más a helyzet azonban, ha más köztársaság vagy tartomány területén levő bíróság határozatát kell végrehajtani, és az eljárás olyan nyelvről van szó, amely a végrehajtást eszközöző, Vajdaság SZAT területén levő bíróságon nincs hivatali használatban.

A nemzetek és nemzetiségek nyelve és írása egyenrangúságának a bíróságokon való következetes érvényesítése érdekében okvetlenül szükség van megfelelő káderekre.

Szemináriumokkal, ösztöndíjazással, nyelvtanfolyamokkal, továbbá a felsőoktatási intézmények tanterveinek befolyásolásával állandóan serkenteni kell a nemzetiségi nyelveken tanulók és dolgozók képzését és továbbképzését.

A szemináriumok által eddig szép eredményeket értünk el. A Tartományi Igazságszolgáltatási és Általánosigazgatás-ügyi Titkárság, továbbá a Tartományi Oktatás-, Tudomány- és Művelődésügyi Titkárság javaslatára az újvidéki Jogi Karon igazságügyi terminológiai szemináriumot szerveztünk a nemzetiségek nyelvén az igazságügyi funkció betöltői, továbbá a szakmunkatársak és az igazságszolgáltatási szervekben dolgozó gyakornokok számára. Ez a szeminárium, amely mindegyik nyelv esetében ötnapos volt, és amelyet 152 hallgató látogatott, nagy segítséget jelentett az igazságszolgáltatási dolgozóknak a nemzetiségi nyelven való munkában. Úgyszintén nélkülözhetetlen a fogalmak és kifejezések, a bírósági határozatminták gyűjteménye, valamint a nemzetiségi nyelvű irodalom jegyzéke.

A káderek ösztöndíjazása jelentős tényező a nemzetek és nemzetiségek nyelve és írása egyenrangúságának érvényesítésében. Vajdaság SZAT Képviselőházának a joghallgatók ösztöndíjazásáról szóló határozata alapján mintegy 200 egyetemi hallgató, közöttük nagyszámú nemzetiségi kapott és kap ösztöndíjat. Az ösztöndíjasok egy része már befejezte az egyetemet és az igazságszolgáltatási szerveknél dolgozik.

A nemzetek és nemzetiségek nyelve és írása egyenrangú használatának más módját is alkalmazzák, mint például a nemzetiségi nyelvet ismerő gépíró kiküldése az ilyen nyelven folyó eljárás levezetésére, amíg az igazságszolgáltatási szerv nem biztosít saját kádert. Ezenkívül jelentős az egyes munkahelyeknek az egy vagy több nemzetiségi nyelvet ismerő dolgozóval való betöltése.

A teendők és feladatok ellátásáról szóló aktusokban feltétlenül meg kell határozni azokat a munkahelyeket, ahol nélkülözhetetlen a nemzetiségi nyelv ismerete.

Mindehhez értékes hozzájárulást adhat az újvidéki Jogi Kar, elsősorban az oktatás és felkészítés, másodsorban pedig a lektorátus útján. Ez utóbbi négy nemzetiségi nyelven sajátíttatja el a hallgatókkal a többnyelvű szakkifejezéseket.

Az igazságszolgáltatási dolgozók felkészítésének valamennyi formája és az eddigi intézkedések jelentősen előrelendítik a nemzetek és nemzetiségek nyelve és írása egyenrangúságának érvényesítését.

Az alkotmányos elvek életre keltéséhez azonban nem elegendők csupán az igazságszolgáltatási dolgozók erőfeszítései, hanem társadalmi összefogás is szükséges.

Újvidék, 1978 decemberében

Jegyzetek

¹ A JSZSZK alkotmányának 171. és 246. szakasza, Bosznia és Hercegovina SZK alkotmányának 4. és 181. szakasza, Crna Gora SZK alkotmányának 171. és 179. szakasza, a Horvát SZK alkotmányának 137. és 138. szakasza, a Macedón SZK alkotmányának 173. és 221. szakasza, a Szlovén SZK alkotmányának 212. és 250. szakasza; a Szerb SZK alkotmányának 145. és 148. szakasza, Kosovo SZAT alkotmányának 5. és 236. szakasza, Vajdaság SZAT alkotmányának 5. és 308. szakasza, A büntető eljárásról szóló törvény 5—9. szakasza; A peres eljárásról szóló törvény 6., 102—105. szakasza, A Vajdaság SZAT területén élő nemzetek és nemzetiségek nyelvének és írásának egyenrangúságáról szóló törvény; Újvidék, Pancsova és Szabadka község statútuma srb., Elemzés a nemzetek és nemzetiségek nyelve és írása egyenrangúságának a községi és a tartományi igazságszolgáltatási szervek munkájában való érvényesítéséről; a Vajdasági Legfelsőbb Bíróságon a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúságának érvényesítéséről szóló 1977. évi tanácskozás anyaga...

² JSZSZK alkotmányának 214. szakasza, Bosznia és Hercegovina SZK alkotmányának 224. szakasza, Crna Gora SZK alkotmányának 238. szakasza, a Horvát SZK alkotmányának 300. szakasza, a Macedón SZK alkotmányának 173. szakasza, a Szlovén SZK alkotmányának 212. szakasza; a Szerb SZK alkotmányának 240. szakasza, Kosovo SZAT

alkotmányának 236. szakasza és Vajdaság SZAT alkotmányának 237. szakasza.

³ A JSZSZK Hivatalos Lapja, 4/77. szám.

⁴ Dr. Branko Petrić: a Vajdasági Legfelsőbb Bíróságon megtartott 1977. évi tanácskozás anyaga.

⁵ Dr. Branko Petrić: i. m. 5. oldal.